

TÜRKİYE’NİN İNSANİ DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA ÜLKELERİ GIDA GÜVENLİĞİ MESELESİ

Sabri Aydın

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, sabriaydin@kmu.edu.tr

Özet

Son yıllarda Türkiye tarafından yapılmakta olan uluslararası insani yardım çalışmalarının giderek arttığı görülmektedir. Türkiye, 2003 yılında uluslararası insani yardım projelerine 85 milyon dolar bütçe ayırmakta iken 2013 yılında bu bütçe 3,5 milyar doları bulmuş, 2014 yılında ise 4,5 milyar doları bularak Dünya’daki en çok uluslararası yardımı yapan ülkeler arasında üçüncü sırayı almıştır. Türkiye, beş kıtada yüzden fazla ülkede insani yardım faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu yardımların büyük bir bölümü Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki projelerde harcanmaktadır. Bu bölge aynı zamanda Dünya’da ithal gıdaya bağımlılık düzeyi en yüksek olan bölgedir. Buğday ihtiyacının yarısını ithal etmek zorunda olan bölge ülkeleri aynı zamanda küresel gıda fiyatlarındaki dalgalanmalardan da sosyal ve ekonomik boyutlarda olumsuz etkilenmektedir. İlk kıvılcımı 17 Aralık 2010’da Muhammed Bouazizi adında Tunuslu bir seyyar satıcının ekonomik sıkıntıları sebebiyle kendisini yakmasıyla ateşlenen Arap Baharı’nın aynı zamanda gıda fiyatlarının zirve yaptığı bir döneme denk gelmiş olması bir rastlantı olamaz. Bu sebeplerle Türkiye’nin bölgede benimsemiş olduğu insani diplomasi yaklaşımı, kriz bölgelerinde etkili olmak ve bu bölgelere gıda da dâhil olmak üzere çeşitli insani yardımlarda bulunmanın ötesine geçerek, bahsedilen gıda güvenliğine yönelik tehditlere odaklanan ve bu tehditleri önlemeye yönelik girişimleri de kapsayan politikalar geliştirmeye yönelik olmalıdır. Bu bağlamda Türkiye’nin, bölge ülkelerinin ithal gıda bağımlılığını azaltmaya yönelik teknik yardımlarını arttırması ve bölge ülkelerinin küresel gıda fiyatlarındaki dalgalanmalardan en düşük seviyede etkilenmeleri için bölgedeki yerel gıda piyasalarını güçlendirici teknik yardımlarda bulunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Diplomasi, Gıda Güvenliği, Kuzey Afrika, Ortadoğu, Arap Baharı

1. Giriş

Son yıllarda Türkiye tarafından yapılmakta olan uluslararası insani yardım çalışmalarının giderek arttığı görülmektedir. Türkiye, 2003 yılında uluslararası insani yardım projelerine 85 milyon dolar bütçe ayırmakta iken 2013 yılında bu bütçe 3,5 milyar doları, 2014’te ise 4,5 milyar doları bulmuştur. Dünya’da en çok uluslararası yardım yapan ülkeler arasında üçüncü sırayı alan Türkiye, beş kıtada yüzden fazla ülkede insani yardım faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu yardımların büyük bir bölümü Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki projelerde harcanmaktadır. Bu bölge aynı zamanda Dünya’da ithal gıdaya bağımlılık düzeyi en yüksek olan bölgedir. Buğday ihtiyacının yarısını ithal etmek zorunda olan bölge ülkeleri aynı zamanda küresel gıda fiyatlarındaki dalgalanmalardan da sosyal ve ekonomik boyutlarda olumsuz etkilenmektedir. İlk kıvılcımı 17 Aralık 2010 günü Muhammed Bouazizi adında Tunuslu bir seyyar satıcının ekonomik sıkıntıları sebebiyle kendini yakmasıyla ateşlenen Arap Baharı’nın aynı zamanda gıda fiyatlarının zirve yaptığı bir döneme denk gelmiş olması bir rastlantı olamaz. Bu sebeplerle Türkiye’nin bölgede benimsemiş olduğu insani diplomasi yaklaşımı, kriz bölgelerinde etkili olmak ve bu bölgelere gıda da dâhil olmak üzere çeşitli insani yardımlarda bulunmanın ötesine geçerek, bahsedilen gıda güvenliğine yönelik tehditlere odaklanan ve bu tehditleri önlemeye yönelik girişimleri de kapsayan politikalar geliştirmeye yönelik olmalıdır. Bu bağlamda Türkiye’nin, bölge ülkelerinin ithal gıda bağımlılığını azaltmaya yönelik teknik yardımlarını arttırması ve bölge ülkelerinin küresel gıda fiyatlarındaki dalgalanmalardan en düşük seviyede etkilenmeleri için bölgedeki yerel gıda piyasalarını güçlendirici teknik yardımlarda bulunması gerekmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle genel anlamda insani diplomasinin tanımı yapılacak daha sonrasında ise Türkiye’nin kendine özgü insani diplomasi anlayışı ve yaklaşımı açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci olarak, genel anlamda gıda güvenliğinin tanımı yapıldıktan sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi ülkelerine ilişkin gıda güvenliği meselesi üzerinde durulacaktır. Son olarak ise Türkiye’nin insani diplomasisi bağlamında bölge ülkelerine yönelik girişimlerinin üzerinde durulacak ve bölgede yaşanan gıda güvensizliği durumu sebebiyle Türkiye’nin insani diplomasi politikasını bu yönde nasıl şekillendirebileceği tartışılmaya çalışılacaktır.

2. İnsani Diplomasi ve Türkiye’nin İnsani Diplomatik Yaklaşımı

İnsani Diplomasi kavramı son yıllarda özellikle Kızılay ve Kızıllaç gibi insani meselelerle ilgilenen uluslararası yardım kuruluşları çevresinde ön plana çıkmakta olan bir kavram olmasına rağmen sosyal bilimler

terminolojisinde tam olarak çerçevesi çizilmiş net bir tanıma sahip değildir. Bunda, uluslararası insani operasyonların birçoğunun tam olarak tanımı ve sınırları belli olmayan tartışmalı operasyonlar olmasının etkisi çok büyüktür. Uluslararası politikanın özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra yirminci yüzyılın sonunda ve yirmi birinci yüzyılın başında önemli bir değişime uğraması, beraberinde insani diplomasi kavramının daha yaygın bir şekilde kullanılmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaş'ın kendi dinamikleri ve ortaya koyduğu dehşet dengesi sebebiyle bu dönemde arka planda kalmış olan sorunların uluslararası politikada görünür hale gelmesi ve küreselleşmenin artan bir hızla devam etmesi sebebiyle çevre, kültür, sağlık, etnisite, iletişim, ulaşım, bilgi, terörizm gibi yeni konular uluslararası ilişkiler ve diplomasinin gündemine gelmeye başlamıştır. Yeni konular beraberinde yeni sorunları ve bu sorunlarla baş edebilmek için yeni enstrümanlar, yeni politikalar ve artık konvansiyonel diplomatik girişimleri aşan yeni yaklaşımlar geliştirmeyi gerekli kılmıştır. İnsani diplomasi de bunlardan biridir. Regnier'e göre konvansiyonel diplomasi, devletlerarası ilişkileri aktörler arası pazarlıklar yolu ile yürüten bir enstrüman iken, insani diplomasi insanlara yönelik operasyon ve projelere destek vererek zaruri olan insani ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaya çalışan bir yaklaşımdır (Regnier, 2011: 1211-12).

Genel anlamda bütün insanlığa, dar anlamda ise mağdur olmuş insanların zaruri ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan bütün girişimlerin genel adı şeklinde tanımlayabileceğimiz insani diplomasi anlayışının köklerinin on dokuzuncu yüzyılda inşa edilmeye başlandığı bilinse de, bu konuda yazılı bir literatürün gelişmeye başlaması çok sonra olacaktır. İnsani diplomasiyi tanımlama çabasında olan ilk kitabın basılması 2007 yılına kadar beklemiştir (Minear ve Hazel, 2007). Bu tarihten sonra insani diplomasi yalnız Kızıllaç ya da Kızıllaç gibi ulusal ve uluslararası insani yardım örgütleri tarafından değil aynı zamanda insani girişimle ilgilenen her türlü hükümetler işbirliği örgütü, bakanlıklar ve ulusal ya da uluslararası sivil toplum örgütleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. İnsani diplomasi kavramının halen yeni bir kavram olması, kabul edilmiş kesin bir tanımının, içeriğinin ve kurallarının olmaması sebebiyle bu konu ile ilgilenen her örgüt ya da kurumun kendine özgü bir tanım ve uygulama şekli geliştirdiğini görmek mümkündür (Harroff-Tavel, 2006). Örneğin Uluslararası Kızıllaç Örgütü insani diplomasiyi ulusal ya da uluslararası aktörlerle insani anlaşmalar üzerinde görüşmeler yaparak, silahlı çatışma ya da toplumsal kargaşa durumlarında mağduriyete uğramış sivilin acılarını hafifletmek; çatışmanın aktörleri arasında tarafsız bir aracı olarak insani hukuka saygının sağlanması ve sürdürülmesine yardımcı olmak şeklinde tanımlamıştır (Harroff-Tavel, 2006: 5). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ise kendine özgü insani diplomasi tanımını üç boyuta ayırmıştır. Türkiye'nin insani diplomasi anlayışının ilk boyutu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla ilgilidir ve amacı bu vatandaşların yurtdışındaki hayatlarını kolaylaştırmaktır. Bu hedef doğrultusunda Türkiye yurtdışındaki vatandaşlarına daha iyi hizmet verebilmek için yurtdışındaki temsilciliklerini nitelik ve nicelik olarak güçlendirmekte ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının daha çok ülkeye vizesiz seyahatlerde bulunabilmesi için ikili anlaşmalara hız vermektedir. Bu konudaki nihai amaç Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Avrupa Birliği ülkelerine vizesiz seyahat edebilmeleridir. Türkiye'nin insani diplomasisinin ikinci boyutu ise Türkiye'nin kriz bölgelerine yönelik tutumu çerçevesinde şekillenmektedir. Ankara, kriz bölgelerinde açmış olduğu temsilcilikler ile Türkiye'nin bu bölgelerdeki yumuşak gücünü kalıcı kılmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Mogadişu'da açmış olduğu büyükelçilik ile Somali'de büyükelçilik açan ilk ülke ve Myanmar'da 2012 yılında açılan büyükelçilik vasıtasıyla Arakanlı Müslümanlarla ilgilenen en aktif temsilcilğe sahip ülke olmuştur. Suriyeli mültecilere Türkiye'nin koşulsuz yardım elini uzatması, kapılarını açarak bugün üç milyona yaklaşan mülteciyi topraklarında ağırlaması yine Türkiye'nin kriz bölgelerine yönelik insani diplomasi politikasına örnek teşkil etmektedir. Türkiye'nin insani diplomasisinin üçüncü boyutu ise insan odaklı faaliyetlerin BM sistemi içerisinde daha fazla yer alması yönünde Türkiye'nin iradesini beyan etmesi ve girişimlerde bulunmasıdır. Bunu Davutoğlu, "BM sistemi içinde insani sahiplenme" şeklinde ifade etmiştir. Ankara'ya göre, BM sistemi hem insani bir bakış açısından uzaktır hem de sistem içerisindeki adil ve demokratik olmayan oylama sistemi üyelerin iradelerinin eşit bir şekilde ortaya konulabilmesini engellemektedir. Bu sebeple Türkiye aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi beş daimi üyesinin sahip olduğu veto yetkisini de eleştirmektedir (Davutoğlu, 2013: 866-8). Davutoğlu'na göre, bugünkü BM sistemi 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan güç dengesinin bir yansımasıdır, günümüz uluslararası ilişkiler sisteminin gerekliliklerine ve Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni gündemlere ilişkin diplomatik bir yol sunması mümkün değildir. Bu sebeple günümüz dünyasında insancıl olmayan, insani bilince sahip olmayan bir diplomatik yaklaşımın hüküm sürmesi mümkün değildir.

Bu çalışma Türkiye'nin insani diplomasi boyutlarından ikincisi olan Türkiye'nin kriz bölgelerinde etkin bir tutum sergileme ve bu bölgelere insani yardımlar sağlama amacı üzerinde duracaktır. Özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ele alındığında, Türkiye'nin bu bölgedeki ülkelere gıda ve besin maddeleri yardımı yaptığı görülmektedir. Türkiye'nin uzun vadeli amacının, bu gıda yardımlarını sürdürmenin yanında bölgede bulunan gıda güvensizliğini ortadan kaldırmaya bile bu güvensizliği zayıflatacak yapısal, ekonomik, zirai önlemlerin alınmasına ilişkin yatırımları bölgeye ulaştırmak olması gerektiğine inanılmaktadır.

3. Kuzey Afrika Ülkelerinin Gıda İthalatına Bağımlılığı

Osmanlı İmparatorluğu zamanından gelen tarihi ve kültürel bağlar sebebiyle Türkiye her zaman Kuzey Afrika ülkelerine yönelik yaklaşımı kıtanın diğer bölgelerine yönelik yaklaşımından farklı olmuştur. Özellikle Arap Baharı gelişmeleri ile beraber Türkiye bölgedeki yeni yönetimlerle bağlantıya geçmeyi ve iyi ilişkiler kurmayı amaçlamıştır (Murphy ve Sazak, 2012: 11).

Coğrafik olarak Kuzey Afrika batıdan doğuya Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır'dan oluşmaktadır. Fas, Cezayir, Tunus ve Libya daha fazla ortak özellik barındırmaktadır. Bu dört ülkenin halkı Arap ve Berberi ağırlıktadır, Fransızca'yı iyi konuşurlar ve sömürge zamanlarından onlara miras kalan benzer yönetsel yapıları sürdürmektedirler. Kuzey Afrika ülkeleri yaşadıkları siyasi ve askeri karışıklıkların yanında iklim değişikliğine bağlı problemler, yükselen enerji ve gıda fiyatları gibi politik olmayan problemlerle de karşılaşmaktadır. Bu ülkelerin merkezi ekonomik yapıları sahip olduklarını, devletin ve merkezdeki elitlerin ekonomi ve kaynakların dağılımı üzerinde büyük söz sahibi olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında en büyük işveren, sosyal yatırım ve servis sektörünün sağlayıcısı da devlettir. Özellikle Cezayir ve Mısır'da görevi statükonun devamını sağlamak olan ordunun önemi çok büyüktür. Fakat 1980'lerden sonra yapılan ekonomik reformlarla beraber devlet merkezli yapılanma yavaş yavaş zayıflamaya başlamıştır. Bu reformlar sayesinde enerji, altyapı, turizm ve telekomünikasyon gibi sektörler doğrudan yabancı yatırım sağlanmış ve bölge ekonomileri liberalleşmeye başlamıştır. Bu gelişmeler kamu finansmanını güçlendirmiş ve kamu borçlarının azalmasını sağlamış olsa da orta sınıfın ekonomik olarak büyümesine yardım edememiştir (Spencer, 2008). Bölgede nüfusun yarısı halen yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Örneğin 2005 yılında Mısır halkının %40'ı yoksulluk sınırının altında yaşarken, bu gurubun %20'sinin ise mutlak yoksulluk sınırının altında yaşadığı yani en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç 2005 yılında Mısır nüfusunun sadece %40'ının yoksulluk sınırının üstünde yaşamakta olduğudur. Aslında bölgede Arap Baharı'na öncülük eden halk hareketlerinin 2008 yılında başlamakta olduğu görülmektedir. Bu tarih aynı zamanda uluslararası piyasalarda buğday fiyatlarının %30'luk bir artış gösterdiği tarihtir ve bölge ülkeleri buğday ihtiyaçlarının yarısını ithal etmek zorunda olmaları sebebiyle uluslararası fiyatların yerel piyasalardaki fiyatlar üzerinde doğrusal bir etkisi mevcuttur. Örneğin 2007 yılında bütün dünya buğday ithalatının %15'lik kısmı sadece Cezayir, Fas ve Mısır tarafından yapılmıştır. Bunların yanında bu ülkelerde tahıl, şeker, bitkisel yağ gibi temel besin maddelerini üretmenin yurtdışı piyasalardan satın almaya göre halen maliyetli olması sebebiyle bölge ülkeleri bu ürünleri de ithal edilmek zorundadırlar (Spencer, 2008: 3-4).

Genel olarak rakamlara bakarsak Cezayir, Mısır, Fas, Tunus'ta kişi başına düşen gıda tüketiminin çok da düşük olmamasına rağmen, gelir dağılımının adaletsiz olması ve devlet sübvansiyonlarının doğru ellere ulaştırılamaması kişi başına düşen gıda tüketiminin de asimetrik olmasına ve nüfusun büyük bir bölümünün yeterli gıda ile beslenememesine sebep olmaktadır. Bu ülkelerde devlet bütçeleri için önemli yük arz eden sübvansiyonların özellikle uluslararası gıda fiyatlarının bu kadar yüksek olduğu dönemlerde doğru sektörler yöneltilebilmesi çok önemlidir. Çünkü bölgede gelir dağılımı çok dengesizdir. En zengin %20, toplam gelirin %44'üne sahipken, en fakir %20 ise toplam gelirin sadece %7 sini kazanmaktadır. Bu sebeple yüksek gıda fiyatları, yeterli gelire sahip olmayan kesimlerin gıda güvenliğini daha da fazla tehlikeye sokmaktadır. Bölgede gıda güvenliğinin olumlu seyrettiği dönemler olsa da bunlar yerel düzenlemeler ya da yapısal önlemler sayesinde değil, uluslararası piyasalardaki olumlu seyir ya da dönemsel iklim şartlarının elverişli olması sebebiyle yaşanmaktadır. Örneğin 2009'da uluslararası tahıl fiyatlarındaki düşüş ve yerel üretimdeki yükseliş bölge gıda güvenliği göstergelerinde olumlu gelişmeler gözlenmesine sebep olmuştur. 2009'da uluslararası piyasalarda tahıl fiyatları %23 oranında düşerken; Cezayir, Fas ve Tunus toplam tahıl üretimlerini 2008'e göre ikiye katlamıştır (Shapouri vd., 2010: 15-16).

MENA countries	Total export/food imports	Food production per capita	Calorie per capita per day	GNI per capita
Food security challenge countries				
Mineral resource rich				
Algeria	8.7	111	3,070	2,720
Iraq	n.a.	n.a.	n.a.	*800
Libya	11.1	133	3,380	5,860
Sudan	5.5	148	2,270	640
Syria	8.9	237	3,070	1,430
Yemen	4.9	44	2,010	650
Mineral resource poor				
Djibouti	2.1	54	2,270	1,000
Egypt	6.9	199	3,330	1,270
Jordan	4.7	120	2,730	2,490
Lebanon	2.4	258	3,190	5,520
Morocco	8.1	163	3,110	1,990
Tunisia	11.2	220	3,280	2,880
West Bank and Gaza	1.1	135	2,240	1,230
Food secure countries				
Iran	15.9	246	3,120	2,580
Bahrain	n.a.	n.a.	n.a.	*24,733
Kuwait	25.4	55	3,110	30,630
Saudi Arabia	19.2	104	2,800	12,540
United Arab Emirates	17.2	114	3,250	22,583
Qatar	n.a.	n.a.	n.a.	*76,000
Oman	n.a.	n.a.	n.a.	*24,674
World average	11.3	233	2,736	

Tablo 1: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Gıda Güvenliği

Kaynak: Breisinger, Clemens., Rheenn, van Teunis., Ringler, Claudia., Pratt, Nin Alejandro., Minot, Nicolas., Aragon, Catherine., Yu, Bingxin., Ecker, Olivier. and Zhu, Tingju. (2010). *Food Security and Economic Development in the Middle East and North Africa*. International Food Policy Research Institute.

4. Kuzey Afrika ve Ortadoğu Ülkelerinde Gıda Güvenliği

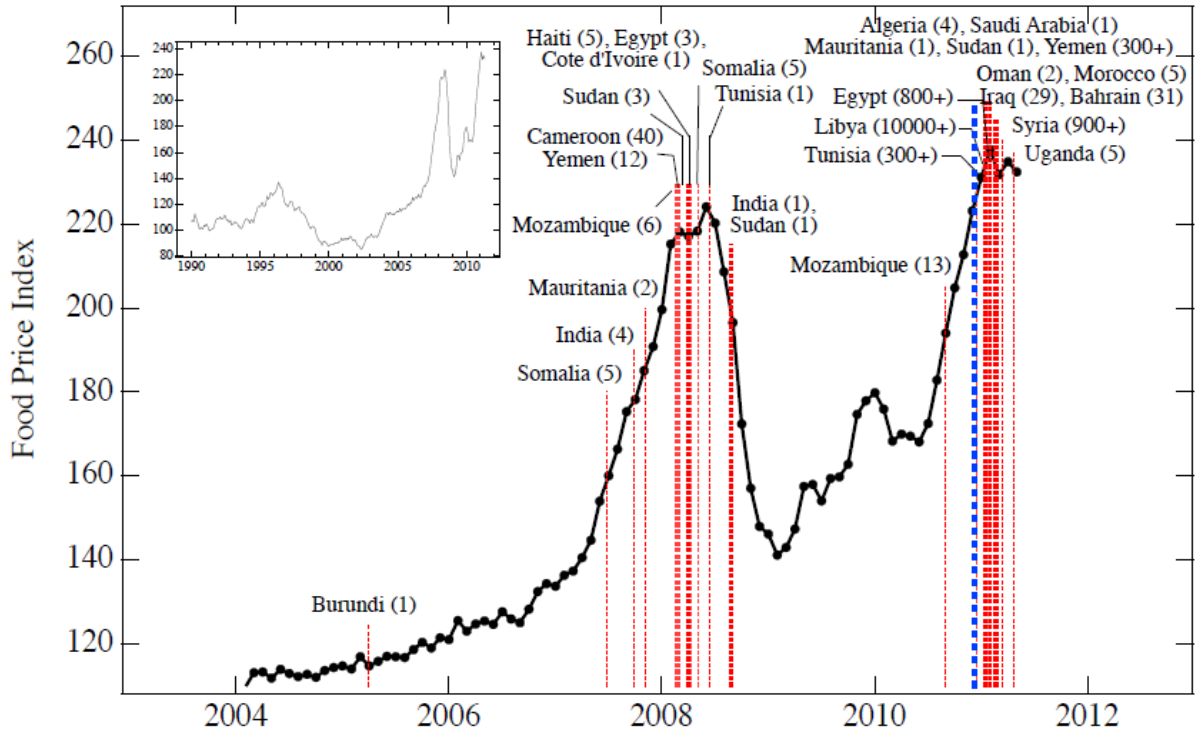
Gıda güvenliği meselesi doğal olarak bütün Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri için aynı seviyede değildir. Bölgedeki ülkeler arasında toplam gıda ticareti, tarımsal üretim, kişi başına tüketilen kalori gibi gıda güvenliği meselesini ilgilendiren konularda farklılık görülmektedir. IFPR (International Food Policy Research Institute) tarafından hazırlanmış olan yukarıdaki tabloda Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri gıda güvenliği olan ve olmayan ülkeler olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu tabloya göre bölgedeki gıda güvenliği bulunan ülkeler Bahreyn, İran, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri iken gıda güvenliği bulunmayan ülkeler Cezayir, Cibuti, Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Sudan, Suriye, Tunus, Filistin ve Yemen'dir. IFPR bu sınıflandırmasını dört kritere dayanarak yapmıştır. Bu kriterler, toplam ihracatın gıda ithalatına bölünmesi ile hesaplanan (total export/food imports) gıda ticareti kriteri, kişi başına düşen gıda üretimi kriteri, kişi başına harcanan kalori kriteri ve kişi başına düşen gelir kriteridir. Bir ülkenin gıda güvenliği bulunan bir ülke olarak kabul edilebilmesi için ilk üç kriterin hepsinde dünya ortalamasının üstünde olması ya da kişi başına düşen gelir kriterine bakıldığında zengin bir ülke olması gerekmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi İran, yüksek gelir grubunda bulunan bir ülke olmasına da, bu ülkeler arasında ilk üç kriteri sağlayan tek ülkedir. Gıda güvenliği bulunan Bahreyn, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelere baktığımızda ise kişi

başına düşen gıda üretimi miktarında dünya ülkeleri ortalamasının altında olsalar da, gıda ticareti kriteri ve kişi başına harcanan kalori miktarında dünya ortalamasının üstünde ve kişi başına gelir kriterine göre ise yeterince zengin oldukları görülmektedir. Bu araştırmaya göre, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da Sudan, Yemen Cibuti ve Filistin dışındaki diğer gıda güvenliği bulunmayan ülkelerin kişi başına harcanan kalori miktarında dünya ortalamasının üstünde olduğu görülse de bu ülkeler diğer kriterlere göre dünya ortalamasının altında bulunmaları ve kişi başına düşen gelir kriterine göre yeterince zengin olmamaları sebebiyle gıda güvensizliği bulunan ülkeler kategorisinde bulunmaktadır. Bunların yanında, yapılan araştırmaya göre Mısır, Fas ve Ürdün’de kişi başına düşen gelirin günlük yarım dolar azalması bu ülkelerdeki yoksul insan sayısının ikiye katlanması anlamına gelmektedir. Bu durum bu ülkelerdeki insanların uluslararası gıda fiyatlarındaki ufak bir artıştan bile ne kadar fazla etkilenme olasılığına sahip olduğunu göstermektedir.

5. Uluslararası Gıda Fiyatları ve Toplumsal Kargaşa

Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan 2008 olayları ve Arap Baharı’nı başlatan 2011 olayları ile uluslararası gıda fiyatlarının tavan yapmasının aynı tarihe denk gelmesini bir rastlantı olarak düşünmek zordur. 2000’lerin başından beri dünyada iki kere gıda fiyatlarında çarpıcı artışlar yaşanmıştır. Bunların ilki 2008’de yaşanmıştır. Uluslararası gıda fiyatları Ocak 2007 ile Mart 2008 arasında %51’lik bir artış göstermiştir. İkincisi ise 2011’de yaşanmış ve Ocak 2010 ile Şubat 2011 arasında uluslararası gıda fiyatları %40’lık bir artış göstermiştir. Örneğin 2008 Nisan ayında uluslararası piyasalarda pirincin fiyatı 2007 Nisan ayının fiyatlarının üç katını aşan rakamlara ulaşmıştır (Dupont ve Thirlwell, 2009: 71). Gıda fiyatlarındaki bu artışların o yıllarda Afrika, Asya, Avrupa, Amerika gibi dünyanın farklı bölgelerinde yaşanmış bazı siyasi kargaşalarla yakından ilgili olduğunu iddia eden çeşitli çalışmalar vardır (Schneider, 2008; Bush, 2010; Bellemare, 2014). Özellikle 2011 yılında gıda fiyatlarında yaşanan yükselmenin Arap Baharı’nın tetiklenmesiyle yakından ilişkili olduğu iddia edilmektedir. Unutulmamalıdır ki, Arap Baharı Tunuslu bir seyyar satıcının yaşamış olduğu ekonomik problemlere tepki amaçlı kendini yakmasıyla başlamış; Tunus’ta Bin Ali’nin, Mısır’da Hüsnü Mübarek’in ve Libya’da Kaddafi’nin devrilmesine sebep olmuştur.

Grafik 1: Gıda Fiyatlarının Kuzey Afrika ve Ortadoğu Ülkelerinde Siyasal İstikrarsızlığa Etkisi

Kaynak: Lagi, Marco., Bertrand, Z. Karla. and Bar-Yam, Yaneer. (2011). “The Food Crises and Political Instability in North Africa and the Middle East” http://necsi.edu/research/social/food_crises.pdf. Erişim Tarihi: 06.03.2015.

Yukarıdaki tablo BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün Gıda Fiyatları endeksi ile 2004-2011 yılları arasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan sosyal ayaklanmalar arasındaki korelasyonu göstermektedir. Parantez içindeki rakamlar ilgili ülkelerdeki ölen insan sayılarını belirtmektedir. Uluslararası gıda fiyatları yükseldikçe, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan sosyal olaylarda ölen insanların sayılarında dramatik artışlar yaşandığı gözlenmektedir.

6. Sonuç

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gıda güvenliği meselesi sosyal rahatsızlıkların oluşmasına neden olan önemli unsurlardan biridir. Bunun yanında gıda ithalatına bağımlı olan ülkelerde gıda güvensizliğinin en önemli sebebi uluslararası piyasalarda yaşanan gıda fiyatlarındaki dalgalanmadır. İlgili ülkelerdeki karar vericilerin gıda güvenliği meseleleri ile ilgilenirken bu hususları ön planda tutmaları gerekmektedir. Öncelikle gıda fiyatları üzerine odaklanılmalı ve fiyatların mümkün olduğunca düşük tutulması sağlanmalıdır. Günümüz dünyasında gıda fiyatlarının uluslararası piyasalarda belirlendiği bir gerçek olsa da politika yapıcıların uluslararası fiyatlardan en düşük seviyede etkilenecek yerel piyasaların oluşturulması için gereken önlemleri almaları gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu gibi ithal gıdaya bağımlı olan ülkelerin insanları için gerekli gıdanın mümkünse tümünü yerli üretimden sağlayarak uluslararası piyasalara bağımlılığı en düşük seviyede tutmaları gerekmektedir. Bu konuda izlenecek politikalar, uluslararası ilişkiler dışında ekonomistler ve ziraatçılar gibi farklı dallardan bilim insanlarının bir araya gelmesi ile oluşturulabileceği bir gerçektir. Tarımsal araştırmaya ve tarımsal teknolojiye yatırım yapmak, tarımsal kesimi sübvans etmek gibi yaklaşımlar akla gelen en temel politikalarıdır.

Bölgede yaşanan bu gerçekler Türkiye'nin insani diplomasisini yürüten politika yapıcılar tarafından da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Türkiye'nin bölge ülkelere, içinde gıda yardımlarının da bulunduğu finansal ve ekonomik düzeyde birçok insani yardım faaliyetlerini geçmişte yürüttüğü ve yürütmekte olduğu bir gerçektir. Türkiye'nin insani diplomasisinin bu yardımları sürdürmenin yanı sıra ciddi anlamda gıda güvenliği tehdidi altında bulunan Cibuti, Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Tunus ve Filistin gibi bölge ülkelerinin karşı karşıya olduğu bu gıda güvenliği tehdidini yapısal anlamda aşmasına yardımcı olması gerekmektedir. Bölge ülkelerinin bu tehdidi ortadan kaldırmaları için yerel tarımsal üretim miktarlarını arttırmaları, gıda ithalatına bağımlılığı azaltmaları gerekmektedir. Bu dolayısıyla bölge ülkelerinin uluslararası gıda fiyatlarındaki dalgalanmadan en alt seviyede etkilenmelerini sağlayacaktır. Bu gibi yapısal dönüşümlerin Türkiye tarafından sağlanacak teknik yardımlar yolu ile gerçekleşmesi Türkiye'nin insani diplomasi yolu ile yumuşak gücünü bölge ülkelerinde hissettirebilmesinin en önemli yoludur. Bölgede yaşanan sosyal rahatsızlıklar dolayısıyla meydana gelen silahlı çatışmalar; sivil halkın geri döndürülemeyecek sosyal yıkımlarla karşılaşmasına, insanların ölmesine, ülkelerde yönetimsel yapıların dağılmasına ve on yıllarca sürecektir istikrarsızlık ve çatışma durumunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Az ya da çok bu sosyal rahatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olan tehditlerden biri bölge ülkelerindeki gıda güvenliği meselesidir. Bölge ülkelerinin gıda güvenliği meselesini büyük oranda çözmüş olması bölgesel istikrar için de önemli bir adımdır. Bu olumlu gelişmelerin Türkiye'nin önderliğinde yaşanmasının bölgedeki Türkiye algısı üzerinde yaşatacağı etki Türkiye'nin insani diplomasi çerçevesinde yürüttüğü dış politikanın en önemli kazanımlarından biri olmaya adaydır.

Kaynakça

Bellemare, F. Marc. (2014). "Rising Food Prices, Food Price Volatility, and Social Unrest" *American Journal of Agricultural Economics* 97 (1): 1-21.

Breisinger, Clemens., Rheenn, van Teunis., Ringler, Claudia., Pratt, Nin Alejandro., Minot, Nicolas., Aragon, Catherine., Yu, Bingxin., Ecker, Olivier. and Zhu, Tingju. (2010). *Food Security and Economic Development in the Middle East and North Africa*. International Food Policy Research Institute.

Bush, Ray. (2010). "Food Riots: Poverty, Power and Protest" *Journal of Agrarian Change* 10 (1): 119-129.

Davutoğlu, Ahmet. (2013). "Turkey's Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects." *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 41 (6): 865-870.

Dupont, Alan. and Thirlwell, Mark. (2009). "A New Era of Food Insecurity?" *Survival: Global Politics and Strategy* 51 (3), 71-98.

Harroff-Tavel, Marion. (2006). The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross, <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/humanitarian-diplomacy-icrc.pdf>. Erişim Tarihi: 09.03.2015.

Lagi, Marco., Bertrand, Z. Karla. and Bar-Yam, Yaneer. (2011). “The Food Crises and Political Instability in North Africa and the Middle East” http://necsi.edu/research/social/food_crises.pdf. Erişim Tarihi: 06.03.2015.

Minear, Larry. ve Smith, Hazel. (2007). *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*, Tokyo: United Nations Press.

Murphy, Teri. ve Sazak, Onur. (2012). Turkey’s Civilian Capacity in Post-Conflict Reconstruction, Istanbul Policy Center, Sabancı University.

Regnier, Philippe. (2011). “The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a Community of Practice and Prospects for International Recognition.”, *International Review of the Red Cross* 93 (884): 1211-1237.

Schneider, Mindi. (2008). ““We are Hungry!”: A Summary Report of Food Riots, Government Responses, and States of Democracy in 2008” http://www.businessethicsnetwork.com/downloads/Hungry_rpt2008.pdf. Erişim Tarihi: 09.03.2015.

Shapouri, Shahla., Rosen, Stacey., Peters, May., Baquedano, Felix. and Allen, Summer. (2010). Food Security Assessment 2010-20. United States Department of Agriculture. Economic Research Service.

Spencer, Claire. (2008). “North Africa: New Challenges, Old Regimes, and Regional Security.”, *International Peace Institute, Africa Program Working Paper Series*.

http://www.businessethicsnetwork.com/downloads/Hungry_rpt2008.pdf. Erişim Tarihi: 09.03.2015.

http://www.ers.usda.gov/media/256810/gfa21_1_.pdf. Erişim Tarihi: 12.05.2014.

https://www.essex.ac.uk/armedcon/themes/human_rights/foodsecmiddleeastandnorthafrica.pdf. Erişim Tarihi: 09.03.2015.

<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/humanitarian-diplomacy-icrc.pdf>. Erişim Tarihi: 09.03.2015.

<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/menastrategy.pdf>. Erişim Tarihi: 28. 03. 2012.

<http://www.mfa.gov.tr/foreign-minister-davutoglu-history-flowed-fast-in-2012.en.mfa>. Erişim Tarihi: 01.10.2015.

http://necsi.edu/research/social/food_crises.pdf. Erişim Tarihi: 06.03.2015.